

Söhbətimizin bu məqamında Sərvəri tapmağımızın səbəbkarının Füzulinin bacısı Fiqurə xanım olduğunu söyləyirəm. Fiqurə xanımı tanıyıb-tanımadığımı soruşuram. Deyir, nə danışırsız, Füzulinin yadigarını tanımağa bilərəm?! Bu zaman Nazim deyir ki, Sərvərin ürəyi daim Xocalı ilə, Xocalının taleyi ilə döyündüyündən, o nəinki Fiqurə xanımı, az qala uşaqlı-böyükü xocalıların hamısını tanıyır. Sərvərin Xocalıda yükü çox ağır olub. Nazim Sərvərin komandanlığı altında daha bir neçə döyüş epizodunu xatırladır bizə.

(On birinci yazı)

(Əvvəli ötən saylarımızda) Nazim: "Zori Balayan Fərrux dağı Qarabağın "qızıl açarı" adlandırmışdı"

Deyir, 1992-ci ilin oktyabr-noyabr aylarında güclü döyüşlər gəldirdi Fərrux dağı uğrunda. Sərvər beş-altı nəfərle oranı alıb iki-üç saat orda oturdu, ancaq arxadan kömək gəlmədiyinə, xəyanət olunduğuna görə qayıtdı yenedən Xocalıya. Orda iki-üç nəfər əsgərimiz də şəhid oldu. Zori Balayan Fərrux dağı Qarabağın "qızıl açarı" adlandırmışdı. Əgər həmin yüksəkliyi əldə saxlaya bilsəydik, Xocalıya, Əsgərana, hətta Xankəndiyə də nəzarət etmək mümkün olacaqdı. Sərvərin o döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlər az-az oğlanlara qismət olur.

Sonda "vosem-şestoy" deyilən ərazi barədə soruşuram. Bu adın nə məqsədlə, çox güman ki, yaşayış məskənlərindən yerləşdiyi məsafəyə görə belə adlandırıldığına dəqiq bilmirlər, biri Xocalıda yaşayarkən xeyli gənc olmuş, digəri isə ümumiyyətlə yalnız qonaq-döyüşçü statuslu xocalılı olan müsahiblərim (sonrakı həmsöhbətlərimlə təmasda olarkən "vosem-şestoy"un nə demək olduğunu aydınlaşacaq - N.Z.). Ancaq həmsöhbətlərim buranın Füzulinin ermənilərə qarşı əsas fəaliyyət məkanı olduğunu dilə gətirirlər.

...Beləcə, "Azərbaycan bayrağı" ordenli qəhrəman, cəsur döyüşçü, məşəti türkü, Xocalı Özünümdəfiə batalyonun komandiri Sərvər Rəcəbovla onun dünyamızdakı sonuncu günündə görüşüb yazıya aldığım qeydləri tamamlamalı oluram. Təəssüf ki, onunla "canı ilə əlləşən", həyatla axirət arasında çabalayan sonuncu günündə görüşə bildik. Bəlkə də ağrıları ona Füzuli haqqın-

da bir sıra xatirələri çözməyə, yada salmağa imkan vermədi. Hər halda, bizlər üçün bu bir qənimət görüşü oldu. Vətənimiz uğrunda canını qoymuş bir igidlə, son anında da olsa, ən azı söhbətləşdik, onun ürəyində qubar bağlamış Xocalı düşünü və Füzuli nişgini yazıya gətirə və bütün oxuculara, eləcə də gələcək nəsillərə çatdırmaq bərabər, özümü də bir qədər rahat hiss etdim. Uca Allahdan Sərvər müəllimə rəhmət diləyib, axtarış-yazılarımıza davam edək!

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi Respublika Xatirə Kitabı redaksiyası ilə "Bakı-Xəbər" qəzetinin birgə layihəsi əsasında "Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz" seriyasından "İgid ömrü" adlı növbəti kitabı çapa hazırlayırıq. Kitab Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Füzuli Səlah oğlu Rüstəmovun vətənpərvərlik nidalı həyat, döyüş, qəhrəmanlıq yollarından bəhs edir.

Sərvər: "Beşgünlük körpəmi əsgərin yoldaşına əmizdirdilər..."

- Bozdağ deyilən yer hara idi?

Sualımıza daha yaxşı bələdçi kimi Nazim aydınlıq gətirir:

- Bozdağ dağın başında yerləşən hündürüklərdən biri idi. Adam ordan baxanda Xocalı ovcunun içi kimi aydın görünürdü. Orda dayananda ermənilər dinc əhalini də sərbəst vura bilirdilər. Ona görə ermənilərin bu mövqelərinin dağıdılması son dərəcə labüd idi.

Sərvərin Xocalı dəhşətini necə xatırladığını və bu gecənin içində Füzuli ilə əlaqəsinin olub-olmadığını soruşuram. Deyir, həmin gecə Füzulini görməyib. Füzuli kəndin başqa səmtində olub o zaman. Ümu-

mi mənzərəni və o gecə yaranmış qorxunc situasiyanı yene də Nazim aydınlaşdırır bizim üçün. Əlbəttə ki, kəndin koordinatlarını söyləməklə:

- Xocalı üç böyük kənd idi. Ön tərəfdə - Xocalıya girişdə bizim kənd yerləşirdi. Yeni Qaçqınlar kəndi kimi tanınan Dərələyəz. Sərvər müəllimənin məskunlaşdırıldığı fin evləri isə Qaladərəsi kəndinin üst hissəsindəydi. Orda səksən ev tikilmişdi. Fərqaqandan gələn məshəti türkləri də bu evlərdə yaşayırdılar. Digər hissə isə qədim Xocalı kəndi idi.

Sərvər:
- Bizim məshəti türklərinin də çoxu qırıldı Xocalı faciəsi gecəsi...

- O zaman siz məshəti türkləri də kompakt şəkildə - bir yerdə çıxma bilməmişiniz...

Sərvər:
- Bu heç mümkün deyildi. Pərakəndə şəkildə çıxdı hamı Xocalıdan.

Nazim:

- Yox. Hər kəs necə gəldi tərk etdi Xocalını. Bilirsiniz necə oldu?! Əhali bir istiqamətdə çıxma bilmədi. Müxtəlif istiqamətlərə səpələnib çıxış yollarını arayırdılar. Böyük bir qisim Kətik bağı tərəfdən hərəkətə başladı. Bir hissə Fərrux dağı istiqamətindən, bir hissə Bozdağ istiqamətindən, Sərvərgil, səhv eləmirəm, Fərrux, Cinli tərəfdən çıxmışdılar. Bax belə, pərakəndəlik yarandı.

- Bəs siz döyüşçülər mobil vəziyyətdə deyildiniz bu zaman? Axı postları qoruyurdunuz. Neçə post qurmuşdunuz Xocalıda?

Sərvər:
- On beş-on yeddi postumuz var idi.

- Xocalı Özünümdəfiə batalyonu bu postlara nəzarət edirdi deməli. Bəs Xocalıdan çıxanda batalyon bir yerdə çıxmaq qərarı vermədi?

- Yox. Bu zaman artıq erməni-rus birləşmələri bir neçə tərəfdən kəndin içərisinə soxulmuşdular. Həm Xankəndi, həm Əsgəran, həm də digər kəndlər istiqamətindən hərtərəfli hücum başladı Xocalıya. Bu, pərakəndəlik yaratdı istər-istəməz. Vaxt belə qalmadı ki, yekdil qərar verilib çıxmaq əmri alsınlar batalyonun əsgərləri.

- Bilirsiniz, müxtəlif fəsilərlə rastlaşırıam həmsöhbətlərimlə. Bir çoxları həmin gecə heç bir döyüşün olmadığını söyləyir, amma, məsələn, Eldar Mahmudov adlı kəşfiyyatçı-döyüşçü dedi ki, biz mühasirəni yara-yara əhalinin bir qismini gətirib çıxartdıq.

Bu sualın cavabında həm Sərvər, həm də Nazim Eldarın söylədiyi bu döyüşün Xocalıda deyil, artıq dağlarda baş verdiyini təsdiq edirlər. Bu döyüşlərin ümumi xarakterli olmadığını, ayrı-ayrı erməni qruplarına qarşı lokal xarakterli baş verdiyini bildirirlər. Nazim söyləyir ki, onlar da yaralı Aqil Quliyevi gətirərək Kətik istiqamətində belə bir pusqudan döyüşə-döyüşə keçə biliblər, lakin Ağdamın Şelli kəndinə az qalmış növbəti pusquya düşərkən daha çox insan qətl edilib. Kətik yolunu keçəndən sonra, təxminən bir kilometr yarımlıq məsafədən sonra Qaraqaya deyilən əraziyə yetişəndə bu qətləmə baş verib. Burada hərbi texnikadan da insanları atəşə tutublar.

Həmin ərazidə yalnız ermənilərin, yoxsa rusların da olub-olmadığı ilə maraqlanıram. Həmsöhbətlərim rusların da burada ermənilərlə bərabər olduqlarını söyləyirlər. Burada, hətta ruslarla ermənilər geyimlərinə görə bir-birindən fərqlənmişlər də. Ermənilər əsasən gödəkçələrdə, rus əsgərləri isə o zaman Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) hərbiçilərinə məxsus "afqanka" adlanan geyimlərdə olublar. Həmsöhbətlərim Füzulinin də məhz həmin ərazidə şəhid olduğunu bildirirlər. Nazim deyir ki, Füzuli bu ərazidən səhərəcən nə qədər mülki əhalini, nə qədər meyitləri daşıyıb. Hava işıqlaşınca. Sonuncu dəfə isə...özü də boğazından yaralanıb və şəhid olub.

"Xocalını vıran qoymuş yeddi rus tankı Xankəndiyə qayıtdı"

Nazimin sözlərinə görə, həmin ərazidə ermənilərlə onların arasındakı məsafə 40-50 metrə yaxın olub. Hətta o dərəcədə ki, o, səslərdən və sifətlərin-

dən əvvəldən tanıdığı ermənilərin kimliyini belə ayırd edə bilmiş. Əvvəlcə bu yerdə bir BTR dayanmış, sonradan Əsgəran tərəfdən əraziyə daha bir BMP də gətirilib. Ermənilərin onları qırmaq üçün şəraitləri camaat çökəkliyə düşəndən sonra isə daha əlverişli olub. Sərvərsə həmin ərazidə baş verənləri görə bilməyib. Ona görə onun Füzulinin yaralanması və şəhid olmasından xəbəri olmayıb. Səbəbi:

- Camaat çıxanda biz qaldıq Qaladərəsində. Mən səngərdən çıxmırdım. Ermənilərlə atışdırdım. Yaralanmışdım da. Nə isə. Qoy kəsə danışım. Gəldim ki, ailə üzvlərim, uşaqlarım zirzəmidədirlər. O cümlədən qonşularım. Bunları götürdüm, çıxanda atam dedi ki, mən ömrümü yaşamışam, bu dağları qalxa bilməyəcəm, mənə burda burax, balaları salamat çıxart. Nə qədər yalvardım, ağladım, xeyri olmadı, çəkib çıxara bilmədim onu ordan. Nə isə, hardasa səhərə yaxın saat 5-ə işləmiş Xocalıdan çıxdıq. Xocalı artıq tutulmuşdu bu vaxtı.

- Deməli, tam işğal olunmuşdu siz ordan çıxanda...

- Əlbəttə. Yavaş-yavaş çıxdıq Noragıha tərəf. Mən axı həm də o yolları yaxşı tanıyırdım. Özbəkistandan gəlmiş adam, gələndən də düşmüşəm döyüş və mühasirə şəraitində yaşamışam. Hara gedəcəm, nə qədər yol gedəcəm, bilmirəm. Amma istiqamətindən bilirəm ki, bura Noragıhdı. Birtəhər gəlib çıxdım ora. Səhər açıldı. Səhər açılan kimi, öz "işini" görüb qurtarmış rus tankları aradan çıxıb, gecəki faciədə törətdiklərinin izlərini itirmək üçün keçib getdilər. Gördüm rədd olub gedirlər, camaatı yatızdırdım yerə ki, görünməyək. Saydım tankları. Xocalını vıran qoymuş yeddi tank keçdi Stepanakertə tərəf. Sonra qalxıb yol gəldik, yol gəldik nə qədər. Uşaqlarım xırda-xırda. Acıblar, ağlayırlar, bir tərəfdən də soyuq, şaxta. Qar yeyirlər. Amma dayanmırıq, gedirik. Elə yer var, meşə yoxdu, düzənlikdi, oraları gözləyirik axşam düşsün, sonra keçək oraldan. Mən də yorğun, yaralı. Dayanandan sonra gündüz yatıb yuxuya getmişəm qarnın üstündə. Arvad-uşaq da yanımda oturub. Zətən qar-

daşım mən ikimiz idik kişilərdən. Başqa kişi yox idi. Birdən yoldaşım çağırıb mənə yuxudan oyatdı ki, ay Sərvər, erməni gəldi keçdi yanımdan. Dedim bəs mənə niyə demədin? Dedi, mamam dedi qoy getsin. Aaa...qoy getsinlə olmur axı! Bir-iki saat keçər gəlib bizi tuturlar. Düşdüm bu erməninin dalınca. Tutub gətirdim. Dedim bu qranatı, bu avtomatı görürsən? Ya bunu başında partladacam, bu otuz patronu da qarnına dolduracam, ya da bizi çıxart düz Ağdama. Razılaşırdı ki, bizi çıxaracaq. İndi yol gedə-gedə arada dincəlməyə dayanan kimi yuxu basır bizi. Ona görə də yoldaşımın yaylığı ilə bunun əllərini arxadan bağladım. Düşdü qabağımıza, gəldik, gəldik, postlara çatdıq. Baxdım ki, hər halda Ağdama yaxınlaşmışıq. Gedib-gedib bulağın üstünə çıxdıq. Bu bulağa çatanda erməni dedi burdan o tərəfə öldürsəniz də getməyəcəm. Nə qədər təpəndim xeyri olmadı. Mamam dedi, burax onu getsin. Gətirib çıxartdı da bizi. Dedim, axı hara gətirib çıxartdı, nə bilirsən bura haradı... Əlqərəz, mümkün olmadı, əllərini açıb, aparıb dağın üstündən bir dənə vurdum sifətindən. "Aaa" elədi düşdü. Dedim ölsən də sağ ol, ölməsən də sağ ol, daha burdan durub gedib kimisə çağırırsan da çatdırıb bizi tutdura bilməyəcəksən.

Bundan sonra ermənin göstərdiyi yolla - traktorun izini tutub getməyə başladım. Bir xeyli getmişdik, birdən qarışım dedi ki, ay abi (qardaş), birdən o bizi aldadar, gedib çıxartıq Əsgərana. Bu söz başıma batdı, yolumuzu çevirdik bu tərəfə, dərələrdən sürünə-sürünə. Ağacların gövdəsindən yapışıraq qarışım, qalanları da bizdən tutub birtəhər sürünə-sürünə adlayırlar çətin keçidləri. Beşgünlük uşaq əlimizdən düşdü yumalandı üzü enişə, gedib bir xeyli aralıdan tapıb gətirdim. Bir qədər də gələndən sonra bunların tapqeti olmadı hərəkət etməyə. Hamısı yatıb yuxuladılar. Dedim, çalışın hamınız yuxulamayın, mən getdim kömək dalınca. Özüm də güclə yeriyirəm. Birtəhər gedirəm irəli.

(Ardı növbəti sayımızda)

Nəzirməmməd ZÖHRABLI
Jurnalist-publisist